

Vesten og Osten i oss selv

Vår moderne sivilisasjon er Vestens sivilisasjon. Den er blitt til i Vest-Europa og Amerika. Herfra har den spredt seg ut over hele jorden med uimotståelig kraft. Idet Afrikas og Asias folk mer og mer gjør seg gjeldende i det politiske og økonomiske oppgjør, er det bare for så vidt som de bruker den vestlige sivilisasjons resultater og metoder at de klarer å oppnå noe.

I den store utviklingslinje foreligger der ikke noe alternativ som går utenom og forbi Vestens sivilisasjon.

Den er den mest kompliserte sivilisasjon som noensinne har vært. Og det kompliserte oker fra år til år i en fremadstormende progresjon, som ikke er til å stanse.

Det er fagspesialistenes og den store fagukyndige masses tid. All kraft rettes mot det ene store mål å beherske de ytre forhold og å innrette seg mest mulig bekvemt og sikkert i en livsposisjon med mest mulig sosial prestisje og velvære. Men hvor meget er tilstrekkelig? Og hvor godt er godt nok? Hvis man ikke stadig hvert eneste år oker produksjonen, erobrer nye posisjoner på verdensmarkedet, gjør nye oppfinnelser og forbedringer, ville man straks notere det som et betenkelig tegn på forestående tilbakegang. Den uopphorlig fremadstormende vilje til å beherske de ytre forhold bedre er Vestens drivkraft.

Den vestlige teknikks og sivilisasjons seierstog over Osten har vært uimotståelig. Men hva er det som skjer i dette århundredes mote mellom Vesten og Osten? Er det en entydig seier for Vesten på bekostning av en foreldet kulturform som ikke mer har fremtiden for seg? Kan Ostens dypeste egenart i det hele tatt forenes med Vestens progressive linje? Betyr ikke dette mote i realiteten at Ostens egenart gradvis kommer til å utsjales som overflodig til fordel for en verdensomfattende sivilisasjon hvor Vestens egenart blir helt enerådende?

Hvis vi tar for oss den kinesiske fortelling, som er trykt i dette nummer, og ser den i hele den sammenheng som ble skissert i Arne Krohn Nielsens artikkel "Hvorledes kan vi forstå det asiatiske menneske?" (Se forrige nummer av "Mennesket" nr. 3, 1963), kan den første reaksjon være at alt dette er interessant, fantastisk og merkelig. Men kan det ha noen annen plass enn kuriositetens i den sivilisasjon som er i ferd med å erobre hver plett på jorden med fabrikker og flyplasser, TV og radio, presse og "Det Beste"?

Sammenstøtet mellom disse livsformer finner vi særlig krast i slutten av forrige århundrede. Da den første telegraflinje skulle legges mellom Fu-Tschou og Amoy, ble der i hele TschuanTschin slått opp plakater med følgende ordlyd:

"Beboere av landsbyene i Tschuan-Tschin-distriktet oppfordres herved inntrengende til å motsette seg bygningen av "lynildstråden". Denne oppfordring rettes til alle, for at dere skal vite hvorledes fremmede barbarer er kommet hit fra oene hinsides de fire hav for å påføre oss skade og fordervelse ved å undergrave den fred og orden som i mange slektledd har hersket mellom oss.

Linjen begynner ved den østlige port av provinsens hovedstad (Fu - tschou) og er nå oppreist inntil Hok Tschin. Hvor den står, finnes ingen plett så stor som et egg, uten at den lider ubotelig skade. Den kaster skygge på våre forfedres graver, gjør inngrep i våre eiendomsrettigheter, odelegger egnens "Feng - tschui", (ordrett oversatt "Vind-Vann", det vil si naturens hellige pulsslag) og bringer sykdom og dod over våre hustruer og barn.

Hele folket er ute av seg av vrede. La trommene lyde, slå på gongongene og la oss vekke hele landet til motstand. Dersom noen våger å forene seg med barbarene, å omgås dem, selge dem land eller ris eller gå i deres tjeneste, da skal han straks bli grepet og ubarmhjertig drept. La oss forene oss for å motsette oss barbarenes komme og, hvis de viser seg her, da angripe dem og drepe dem. Dette er en meget viktig sak, da vår eiendom og vårt liv står på spill, og vi skulle derfor ikke frykte for å gjøre motstand, men holde sammen."

Tilsvarende kunne man lese i bladet "Sin -pao" da der skulle foretas en oppmudring av Vusungfloden, som danner innlopet til Shanghai:

"Fjell kan forvandles til daler og dype daler til fjell. Det blå hav kan bli dyrket land og dyrket land til det blå hav. Man vet at de mest blomstrende havnebyer under Ming-dynastiet i provinsen Kiangsu lå ved Liufloten. Store skip kom i svermer, og kjøpmenn strømmet til i tusentall. De skip som forte kornskatten til sjøs til Tientsin, inntok deres ladning i den samme Liufloed. På den tid kjente man ikke til Vusung. Da Liufloten ble tilsandet, tok man Vusungfloden i bruk. For tre år siden begynte skip å samle seg ved Vusung (en by av samme navn som floden), og den tidligere tilværelse av Liufloedens byer svant aldeles bort

av erindringen. Tredve år er en menneskealder, og vi kunne kanskje her se Himmels vilje. Etter "vestlige" begreper er menneskedyktighet og menneskevilje i stand til å overvinne Himmelen. Men China regjeres i overensstemmelse med Himmels befalinger. Ærbodig lydighet mot Himmelen er bestemmende i alt hva vi foretar oss. Som Himmelen bestemmer, således må det være. Dersom den vil at Vusungfloden, mens tiden ruller frem, skal sande til tredve år etter dens åpning, så er det unyttig å forsøke på å mudre den opp. Himmelen er ikke så svak, at mennesket kan bekjempe den."

Dette var naturligvis en håpløs kamp ved tapte skanser. Vestens tekniske sivilisasjon har holdt sitt inntog, China har gjort "Det store sprang fremover", og kinesernes ledere betrakter anskaffelsen av atombomber i China som et viktig mål, og spør ikke om en atombombe kanskje forstyrrer naturens hellige pulsslag, "Feng-tschui".

Men Ostens ånd forsvinner ikke, selv om den gradvis blir helt fordrevet fra det økonomisksozial- politiske felt. Fordrivelse betyr ikke overvinnelse eller utryddelse. Det er en undertrykkelse og forskyvning til det underbevisstes område.

Og på de mest overraskende steder dukker Ostens åndelighet opp igjen i maskert eller forandret skikkelse.

La oss ta et særlig anskuelig tilfelle: C. G. Jung. Den berømte sveitsiske lege med psykiatri som spesialitet har gjennomgått Vestens universitetsutdannelse og betrakter en videnskapelig metodisk, konsekvent holdning som en sentral uunnværlig verdi.

I året 1944 brakk han foten og fikk hjerteinfarkt. Han var en tid meget syk, og de nærmeste trodde at han skulle dø. Det som han nu opplevet ved dødens terskel, kaller han selv det største han noensinne har opplevet, og han har selv fortalt ganske utførlig om det i et kapittel i en bok ("Erinnerungen, Träume, Gedanken") som kom ut etter hans død (Rascher Verlag, Zürich, 1962) . Han forteller der:

"Det var som om jeg befant meg høyt oppe i verdensrommet. Langt under meg så jeg jordkulen innhyllet i et herlig, blått lys. Jeg så det dypblå hav og kontinentene - på mange steder var jordkulen broget eller morkegrønt flekket som oksydert solv. - Jeg visste at jeg var i ferd med å dra bort fra jorden. - Så dukket noe nytt opp i synsfeltet. Nært ved så jeg i rommet en veldig mørk stenkoloss. - I verdensaltet svevet stenen, og jeg selv svevet i verdensaltet. - En inngang førte inn i en liten forhall. Til høyre satt på en stenbank en mørk inder i lotusstilling. Han hadde en hvit kledning og befant seg i en fullstendig avspent hvilestilling. Slik ventet han på meg - i taushet. To trinn førte inn til denne forhall, og på den venstre side innenfor var porten til templet. I små nisjer var der utallige fordypninger fylt med kokosolje og brennende veker, slik at doren var omgitt av en krans med lysende flammer. - Da jeg nærmet meg trinnene til inngangen i klippen, skjedde det noe forunderlig: Jeg hadde følelsen av at alt det som hittil hadde vært, ble avstøvet fra meg. Alt det som jeg mente, ønsket eller tenkte, hele det jordiske tilværes fantasmagori falt bort, eller ble rovet fra meg - en ytterst smertefull prosess. Men noe ble igjen. Det var som om alt hva jeg noensinne hadde gjennomlevet og gjort, alt som var skjedd omkring meg, nu var hos meg. Jeg kunne si: Det var hos meg, og det var Jeg. Jeg bestod så å si av det. Jeg bestod av min historie, og hadde helt følelsen av at det var Jeg. "Jeg er nu denne bunt av det som er fullbrakt og som har vært. " Denne følelse gav meg en følelse av den ytterste fattigdom, men samtidig en stor tilfredsstillelse. - Idet jeg nærmet meg til templet, var jeg sikker på at jeg ville komme inn i et opplyst rom og treffe alle de mennesker som jeg i virkeligheten horer sammen med. Der ville jeg også - det var også visshet - endelig forstå hvilken historisk sammenheng jeg og mitt liv tilhørte. Jeg ville komme til å vite hva som var for meg, hvorfor jeg var blitt til, og hvorhen mitt liv ville flyte videre. Mitt liv hadde for ofte forekommet meg å være en historie uten begynnelse og slutt. Jeg hadde følelsen av å være et historisk utsnitt, hvor teksten for og etter manglet. Mitt liv syntes å være klippet ut av en lang sammenhengende kjede, og mange spørsmål var blitt ubesvarte. Hvorfor gikk det slik? Hvorfor brakte jeg disse forutsetningene med meg? Hva har jeg gjort med dem? Hva blir folgene? På alt dette ville jeg - det var jeg sikker på - få svar, så snart jeg trådte inn i stentemplet. Der ville jeg erkjenne, hvorfor alt hadde vært slik og ikke anderledes. Jeg ville der komme til de mennesker som visste svaret på mitt spørsmål om det som hadde gått forut og det som ville komme.

Mens jeg ennu tenkte over disse spørsmål, hente noe som fanget hele min oppmerksomhet: nedefra, fra Europa, steg der opp et bilde. Det var min lege, eller rettere sagt hans bilde omgitt av en gylden kjede eller en gylden laurbærkrans. Jeg visste straks: Å, det er min lege i

hans urskikkelse, en Basileus fra Kos. (Basileus - Konge. Kos er festedet til legen Hippokrates og var berømt for sitt Asklepiostempel.) - Der fant sted en taus tankeoverføring mellom oss. Han var utsendt for å protestere mot at jeg dro bort. - Jeg var meget skuffet, for alt syntes nå å være forgjeves. - Jeg fikk ikke lov til å komme inn i templet og ikke til de menneskene, som hørte til meg. - "Nu må jeg inn i "kistesystemet" igjen." Det var som om der var bygget opp en kunstig tredimensjonal verden, hvor hvert enkelt menneske satt for seg selv i en kiste. og nå skulle jeg altså igjen begynne å innbilde meg at det var noe verdifullt. Livet og hele verden syntes å være et fengsel, og jeg ergret meg meget over at jeg snart ville finne alt dette å være i den skjønneste orden. - Jeg hadde vært tyngdeløs, og nå skulle det igjen være slutt."

I det samme C. G. Jung fikk se legen, ble han klar over at legen om kort tid ville dø. Det inntraff også etter få uker.

Nå følger for C. G. Jung den ene store opplevelse etter den annen i samme stil som den ovenfor refererte. Og han understreker at "opplevelsene var fullstendig reelle. Intet var fremtvunget, alt hadde en fullkommen objektivitet" ("Alles war von letzter Objektivität"). Her ser vi noe vi kunne kalle Ostens ånd, Ostens livsfølelse, Ostens verdensopplevelse dukke opp i sterk utfoldelse hos et Vestens menneske ved dødens terskel.

Det er der hele tiden i hans underbevissthet. Det dukker ustanselig opp like fra barneårene av og følger ham gjennom hele livet til dette høydepunkt ved dødens terskel. Og han kjemper hele tiden med det. Hvorledes kan han finne sikkerhet? Hvorledes kan han få klar forståelse av hva det er? Hvorledes kan han finne sin egen individuelle eksistens i dette mektige som viser seg med full objektivitet?

Gang på gang har han på forhånd full visshet om at noe bestemt skal inntreffe. Og så inntreffer det. Det er noe som bryter inn i det tredimensjonale felt med tidsopplevelse av fortid, nutid og fremtid fra et område hvor fortid, nutid og fremtid er en enhet, en objektiv helhet (eine objektive Ganzheit).

Særlig sterkt fikk han opplevelsen av denne objektivitet etter hans kones død. "Her så jeg henne i en drom. Hun sto litt borte og så på meg. - Hennes ansiktsuttrykk viste ikke glede og ikke sorg, men objektiv viden og erkjennelse uten den ringeste følelsesreaksjon, hinsides affektens tårer. Jeg visste at det ikke var hun selv, men at det var et bilde som var stillet frem og foranlediget av henne for meg. Det inneholdt begynnelsen av vår forbindelse og alt det som skjedde i løpet av vårt ekteskaps treogfemti år og også slutten av hennes liv. Overfor en slik helhet (Ganzheit) blir man taus, for man kan neppe fatte den. Den objektivitet, som jeg opplevet i denne drom og i visjonene, hører til den fullendte individuasjon. Den betyr en frigjørelse fra alle verdibedommelser og fra det som er følelsesmessig forbindelse. Den rent følelsesmessige forbundethet betyr som regel meget for menneskene, men den inneholder alltid subjektive projeksjoner, og disse gjelder det å trekke tilbake for å kunne komme til seg selv og til objektivitet. Følelsesforbindelser er begjærets forbindelser og er belastet med tvang og ufrihet. Den objektive erkjennelse står bakenfor den følelsesmessige forbindelse. Den synes å være den sentrale hemmelighet. Først gjennom den er en virkelig forening (Coniunctio) mulig."

Hva mener C. G. Jung med ordet individuasjon? Det er den prosess som frembringer et individ, en udelelig enhet, en helhet. Det betyr å bli til enkeltvesen, og for såvidt som vi med individualitet mener vår innerste, siste egenartethet, å bli til det egentlige, virkelige Selv. "Individuasjon utelukker ikke verden, men omfatter den." Alt det vi sanser og erfarer, alt det som hender oss i løpet av livet, alle de mennesker vi treffer, hører til oss selv. Vil vi utelukke noe av vårt liv, vil vi late som om det ikke hører med til oss selv, befinner vi oss i en tilsvarende begrenset, subjektiv bevissthet. Det gjelder alt det som vi kan erfare av en "ytre" verden, og like meget alt det som dukker opp i en "indre" verden. For denne betraktning smelter indre og ytre sammen til en høyere enhet.

Følgende ord av C. G. Jung virker ikke som uttenkt teori, men som resultat av moden, egen erfaring: "Først etter sykdommen forstod jeg hvor viktig det er å si JA til sin egen skjebne. For på denne måte er det et JEG, som ikke svikter selv når det skjer noe ubegripelig. Et JEG, som holder ut, som taler sannhet, og som er verden og skjebnen voksen."

C. G. Jung er et kjempende menneske. Holder man fast bestemte ord har han uttalt, får man ikke det vesentlige. Der var en slik overveldende rikdom av bilder som bruste frem og ofte truet med å rive ham med seg, at han flere ganger har vært tilbøyelig til å hevde at det enkelte menneskes eksistens bare er en forbigående illusjon, bolgeskum på toppen av de mektige donninger som velter frem fra archetypenes underbevisste dyp. Mange ganger synes han å være like ved å forsvinne inn i en kinesisk lyksalighetens urtåke, mange ganger er han helt resignert når det gjelder mulighetene for å trengte frem til en virkelig erkjennelse av den omfattende, objektive, virkende åndsverden hvor det ikke er noe skille mellom ytre og indre, mellom Jeg og

verden, mellom naturkrefter og moral. Men så skjer der noe rystende nytt i hans liv. Gang på gang blir han konfrontert med en åndelig virkelighet som han slett ikke forstår, men som han vil forstå, og så begynner kampen på nytt.

Gir ikke da Vestens egenart en langt større grad av sikkerhet? Utelukker man hele denne verden som dukker opp i det "indre", utelukker man hele dette hav av bolgende bilder, hvor alt kan skje og alt synes å være usikkert, holder man seg helt konsekvent kun til det som kan iakttas med de ytre sanser og kan kombineres med forstanden, er ikke det en ganske anderledes sikker og trygg eksistens? Man må da spørre: Sikkerhet for hva? Sikkerhet for det enkelte menneskes eksistens? Blir det enkelte menneskes eksistens bedre sikret ved en ensidig, konsekvent interesse for den ytre verden, for den materielle erobring? Intet er mindre tilfelle. Der hvor denne tendens ensidig tar makten, ser vi tvertimot en entydig antiindividuell tendens. Der hvor det teknisk-merkantile blir enerådende, blir menneskene gjort til dusinmennesker, standardiserte typer, og deres tanker blir preget av den offentlige menings tyranni. Det enkelte menneske blir da også beskrevet som et tilfældighetsprodukt av arv og miljø.

Både Vestens og Ostens egenart virker i sin utrerte ensidighet direkte antiindividuell. Begge utvisker i like stor grad, men på hver sin forskjellige måte det individuelle menneskes eksistens, når de preger mennesket og ikke blir grepet som forskjelligartete oppgaver med forskjellige muligheter for det kjempende menneske. I det kjempende, erkjennende oppgjør med hele livssituasjonen, enten den nu er mer av Vestens eller Ostens egenart, lever menneskets mulighet til å vokse som individualitet. og i denne kamp skjer der en forvandling. Mennesket finner Vestens og Ostens krefter i seg selv, og kan si JA til begge, i samme grad de ikke lenger virker tvingende, men blir til menneskets egne krefter.

Har man oppdaget dette, åpner der seg en ny verden i alle de erfaringer som kan gjøres i menneskejegets vekst, det fruktbare spirepunkt i utviklingen. Det gjelder en hvilken som helst livssituasjon, uansett den utdanning man har hatt og uansett de yrkesbetingelser man lever i. Her gjelder ingen dogmer og ingen autoriteter. Her gjelder bare det som viser seg som åndsvirksomhet i det enkelte menneskejeget. Det har uendeligheten og evigheten i seg like meget som det aller nærmeste og tilsynelatende ubetydeligste. Og her finner hvert enkelt menneske sin egen livsvei.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1963/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond